

حفاظت مشارکتی از
 کرکس کوچک
 — جزیره قشم —
 www.vultures.ir

SGP/IRA/CCA-GSI-COVID/2022/08(297)

دانش شهروندی

پرنده‌نگری در خدمت علم شهروندی

در سال‌های اخیر، با پیشرفت تکنولوژی و دسترسی عمومی به ابزارهایی چون اینترنت، علم شهروندی به بحث داغی در مجامع بین‌المللی تبدیل شده و نقش شهروندان بیش از پیش در پیشبرد تحقیقات علمی پررنگ شده است.

در این میان، پرنده‌نگری به‌عنوان فعالیتی تفریحی، پرطرفدارترین بخش این علم محسوب می‌شود. در ادامه با علم شهروندی و چگونگی تعریف پرنده‌نگری در قالب این مفهوم بیشتر آشنا خواهیم شد.¹

دانش شهروندی^۲

¹<https://www.linearmotiontips.com/things-to-do-this-summer-become-a-citizen-scientist/>

² <https://www.linearmotiontips.com/things-to-do-this-summer-become-a-citizen-scientist/>

تعریف علم شهروندی

اگرچه واژه علم شهروندی (Citizen-Science) اصطلاحی نسبتاً جدید است و تازه در دهه آخر قرن بیستم ابداع شد، اما مفهوم علم شهروندی سابقه‌ای طولانی دارد و به‌گفته‌ی بعضی منابع، قدیمی‌ترین نمونه آن مربوط به ۹۰۰ سال قبل از میلاد است که مردم ژاپن تاریخ شکوفه‌زدن درخت‌های گیلاس را ثبت می‌کردند. مثال دیگر، ثبت تاریخ برداشت محصول توسط باغداران انگور در فرانسه برای بیش از ۶۴۰ سال قبل است.

همچنین از ۳۵۰۰ سال پیش تا کنون، شهروندان چینی در کنار مقامات رسمی این کشور، جزئیات حمله ملخ‌ها به مزارع را ثبت و ضبط کرده‌اند. علم شهروندی به زبان ساده مشارکت مردم عادی در پروژه‌های تحقیقاتی تعریف می‌شود. علت اهمیت مشارکت عموم در علم، تعداد محدود دانشمندان برای انجام کارهای علمی است و همکاری شهروندان عادی به ویژه در جمع‌آوری داده، ارزش بسزایی دارد. این مشارکت‌ها باعث پیشرفت در علم و نیز بهبود نتایج تحقیقات می‌شوند.

علت اهمیت مشارکت عموم در علم، تعداد محدود دانشمندان برای انجام کارهای علمی است و همکاری شهروندان عادی به‌ویژه در جمع‌آوری داده، ارزش بسزایی دارد.^۳

علم شهروندی به هیچ‌قشر خاصی محدود نیست. در واقع هر فرد علاقه‌مند، دغدغه‌مند یا کنجکاو می‌تواند در این حوزه فعالیت کند: بازنشسته‌ها و سالمندانی که در وقت آزادشان، علایق خود را دنبال می‌کنند و کوله‌باری از تجربه دارند؛ دانش‌آموزانی که دوست دارند تجربیاتی فراتر از کلاس‌های درس داشته باشند؛ فعالان محیط‌زیست که دغدغه‌ی حفاظت دارند و می‌خواهند شاهد تغییراتی مثبت در این زمینه باشند؛ همگی بخشی از جامعه‌ی بزرگ شهروندان دانشمند را تشکیل می‌دهند.^۴

³ <https://www.iranianbirdingclub.com/>

⁴ <https://www.yjc.news/fa/news/>

بالا بردن دانش شهروندی در مورد کرکس کوچک راهی برای حفاظت از این گونه^۵

پرنده‌نگری به‌مثابه‌ی علم شهروندی

علم شهروندی گستره‌ای از موضوعات، از جمله تغییرات اقلیمی، گونه‌های مهاجم، زیست‌شناسی حفاظت، جمعیت‌شناسی جانوران، پایش کیفیت آب و غیره را در بر می‌گیرد. پرنده‌ها نیز یکی از جذاب‌ترین گونه‌های جانوری هستند که همواره به دلیل حضور در انواع اقلیم‌ها و با صدا و ظاهر زیبایشان، توجه انسان را به خود جلب کرده‌اند. مثال معروفی از پرنده‌نگری به شکل علم شهروندی، مربوط به سال ۱۹۰۰ است که انجمن ملی آدوبان در آمریکا، پروژه‌ی شمارش پرنده‌گان را در هنگام کریسمس به عنوان سنتی جدید پایه‌گذاری کرد و از شکارچیان خواست به‌جای شکار پرنده‌گان، آن‌ها را بشمارند؛ رسمی که تا به امروز پا برجاست و هر سال به تعداد داوطلبان برای مشارکت در آن افزوده می‌شود.

اطلاعات ارزشمندی همچون جمعیت گونه‌های مشخص در هر منطقه، زمان مهاجرت و غیره به دست می‌آید. در نتیجه، ثبت دقیق داده‌ها و پرنده‌نگری هدفمند، سهم بزرگی در تحقیقات پرنده‌شناسی دارد^۶.

^۵ <https://unsplash.com/photos/Y5bvRlcCx8k>

^۶ <https://www.rspb.org.uk/birds-and-wildlife/wildlife-guides/birdwatching/>

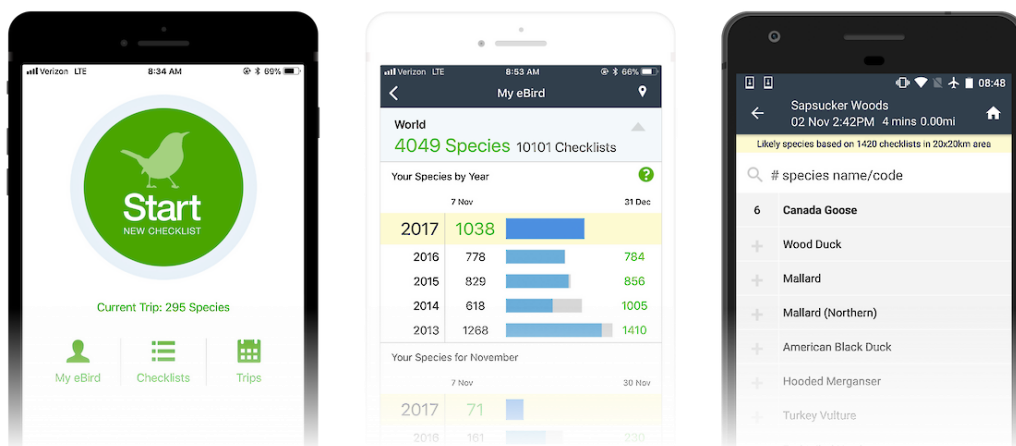
بخش اساسی کار پرندنگرها ثبت مشاهدات خود با جزئیاتی مثل زمان، مکان، انواع گونه‌های مشاهده شده و تعداد این گونه‌هاست. اگرچه در نگاه اول شاید اهمیت کار هر فرد به تنهایی مشخص نباشد، اما با انباشت داده‌ها اطلاعات ارزشمندی همچون جمعیت گونه‌های مشخص در هر منطقه، زمان مهاجرت و غیره به دست می‌آید. در نتیجه، ثبت دقیق داده‌ها و پرندنگری هدفمند، سهم بزرگی در تحقیقات پرندشناسی دارد.

همچنین، باتوجه به جایگاه مهم پرندگان در چرخه‌ی حیات، این موجودات از قدیم‌الایام موضوع تحقیقات علمی بوده‌اند و امروزه باتوجه به تغییرات جمعیتی گسترده در پرندگان که بخش زیادی از آن تحت‌تأثیر فعالیت‌ها و اقدامات انسانی است، تأکید بر پروژه‌های حفاظتی در سرتاسر جهان بیشتر شده است.

چنین پروژه‌هایی در وهله اول اقدام به سرشماری پرندگان مدنظر خود کرده که در این مرحله‌ی مهم برای برآورد جمعیت، پرندنگرها نقشی اساسی ایفا می‌کنند.

جهت ثبت داده‌ها و اشتراک‌گذاری اطلاعات، وبسایت‌ها و نرم‌افزارهای مختلفی وجود دارند که eBird.org و iNaturapist.org دو نمونه موفق و معروف به شمار می‌آیند.

سایت eBird.org به طور تخصصی متمرکز بر پرندگان است، درحالی‌که iNaturapist علاوه بر پرندگان، سایر موجودات زنده (انواع حیوانات و گیاهان) را پوشش می‌دهد.^۷

eBird یک وبسایت و اپلیکیشن جهانی است که تمام افراد در سراسر دنیا می‌توانند مشاهدات خود از پرندگان را ثبت کنند.^۸

⁷ <https://www.audubon.org/conservation/history-christmas-bird-count>

⁸ <https://ebird.org/>

دانش شهروندی و حفاظت از کرکس‌ها

امروزه یکی از روش‌های به نسبت جدید در حفاظت از محیط‌زیست، استفاده از "دانش شهروندی" است. به عبارت دیگر، این روش نوین بر پایه استفاده از نیرو و دانش افراد معمولی و نه متخصص، یا به اصطلاح همان شهروندان، به عنوان اصل مشارکت در حفاظت و بهره‌وری پایدار استوار است و تقریباً رد پای این روش حفاظتی را در غالب مدیریت‌های نوین می‌توان دید.

در طرح ایجاد و اجرای برنامه مدیریت مشارکتی حفاظت گونه کرکس کوچک در جزیره قشم، ضمن بهره‌گیری از دانش شهروندی، نه تنها گونه کرکس کوچک را به عنوان یکی از جاذبه‌های جزیره قشم معرفی نماید، که با گردآوری اطلاعات، توان‌افزایی برخی علاقمندان بومی، ارتباط با برخی فعالان اقتصادی جزیره و همچنین مشورت و تبادل نظر با مسئولان و تصمیم‌گیران بخش دولتی از حضور این گونه برای به حرکت درآوردن موتور یک فعالیت اقتصادی-حفاظتی در جهت رونق گردشگری و ایجاد یک برنامه علمی تخصصی و مشارکتی برای حفاظت از این گونه در جزیره اقدام نماید.

معرفی گونه کرکس کوچک در سطح ملی به عنوان یکی از نمادهای گردشگری جزیره قشم^۹

معرفی گونه‌ی کرکس کوچک در سطح ملی به عنوان یکی از نمادهای گردشگری جزیره قشم، ایجاد یک پایگاه داده و گردآوری اطلاعات این گونه به کمک گزارش‌های مردمی (بومیان، گردشگران و علاقه‌مندان)، آگاهی رسانی به مردم بومی، توان‌افزایی در کنار چند نفر از راهنمایان طبیعت‌گردی جزیره قشم، بسترسازی رونق بیشتر گردشگری بر پایه کرکس کوچک، بررسی و تحلیل داده‌ها با همکاری اداره محیط‌زیست سازمان منطقه آزاد قشم و در انتها ایجاد دستورالعملی مدون با دیدگاه مشارکتی جهت حفاظت از این گونه از دستاوردهایی است که پروژه برای رسیدن به آن تلاش می‌کند.^{۱۰}

حفاظت مشارکتی از
کرکس کوچک
جزیره قشم
www.vultures.ir

SGP/IRA/CCA-GSI-COVID/2022/08(297)

برگرفته از متن خانم میترا دانشور

ویراستار علمی: آیدا کریمی

با تشکر از خانم مهسا هاشمی به جهت همکاری در گردآوری و تدوین متون

⁹ <https://ebird.org/species/egyvul1>

¹⁰ <https://www.vultures.ir/about-project/parcipitatory-conservation-of-egyptian-vulture-qeshm-island>